

ԱՆԱՏԻՏ

Հ Ա Ն Դ Է Ս Ա Մ Ս Ե Ա Ց

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

Գ. ՏԱՐԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1901

ԹԻԻ 12

ՀԱՅ ԷԶԵՐ

— 0 —

Հ Ա Ր Ս Ն Ե Ր Գ

ԱՌԱԳԱՍՏԻ ՆԱԽԱՄՆՈՂԱՑ
ՅԵԴԵՄ ԳՐԱԿԱՆԻ

Ողբացեալ Ալիշանին — որուն կեանքին ու գրական գործին վրայ յօդուած մը պիտի երեւայ «Անահիտ»ի յաջորդ թիւերէն մէկով, — ամենէն զեղեցիկ էջերէն մէկն է «Հարսներդ»ը, զոր կը հրատարակենք ստորեւ աշխարհաբարի թարգմանուած, «Նուագչիբ»ու հեղինակին մահուանն առիթով, հայ մամուլն ի վեր հանեց այն կարեւոր տեղը զոր Ալիշանի «Յուշիկներ»ը, «Նահապետի երգեր»ն ու լեզուագրական աշխատութիւնները կը բռնեն Հայոց հայրենասիրական գրականութեան մէջ, բայց ոչ ոք չլինեց թէ երգիչը զոր կորսնցուցինք, իր քննարկն ազգասիրական լարովը միայն չէր որ թանկագին էր մեզի համար, այլ եւ այն զուտ զեղեցիկագիտական աւանդաբարձր կարողութիւններովը զոր ան ի յայտ ելն բերած մէկ քանի քերթուածներու մէջ, որոնք զբարբար լեզուով գրուած, մեր հասարակութեան մեծամասնութեանը անձնաօթ, կամ գոնէ անհասկանալի են մնացած, եւ ասկայն եթէ «Նահապետի երգեր»ովն ու «Յուշիկներ»ովն է որ Ալիշան տիրած է հայ ժողովրդին սրտին:

Իր մէկ քանի գրաբար քերթուածներուն մէջ է որ անոր բանաստեղծական հանճարը կը բարձրանայ իր ամենէն շքեղ հոլաթիւումներուն: «Հարսներդ»ը, հակառակ մէկ քանի կտորներու ուր եկեղեցականը փչի մը կ'աւրէ արուեստագէտին մաքրութիւնը, իր բուն ու պայծառ ու ճարտաւայ թռիչովը, հոգեկան խանգաղաւթեան արքշիւ երկնասաւառածմը, կը կազմէ ամենէն վեհ ու ամենէն ազնիւ զեղեցիկագիտական յիշատակաբաններէն մին զոր հայ միտքը արտադրած ըլլայ. եւ կը կարծենք լաւագոյն ծառայութիւնը ծառայեցանել Ս. Ղազարու անմահ աշխտին յիշատակին՝ մեր հասարակութեան ծանօթացնելով անոր այն երգերէն մին, որ ձեռի խրթնութեանը պատճառով անմատչելի մնացած է իրեն, բայց որ ամենէն աւելի արածանի է անոր հիշմամբը մէջ քանդակուելու իրեն գրուած մը, ուր մեր պաշտելի Ալիշանը, զոր կը սիրենք ընդհանրապէս իբրեւ «պպուլը» հայ ցաւերուն, ապացուցած է որ «արծիւ» մըն էր միանգամայն:

Հայաստանեայց քնազաւառի անուշ գրգռանին մէջ, բարբրացի՛ք, ըսմբէ՛ք, անախտակիր տարիսները երգող, աղաա միջոցին մէջ ազատ հոգեւ թռիչովը բարբրացիք: Ո՛վ սիրոյ եւ երգերու մշտնապալտն սարկաւազներ, երաժիշտ հրիշտակներ, օգնեցէ՛ք ինծի նուագել:

այն աստուածային հուրը որ անձեռագործ աստազատին մէջ կը բորբոքէր մարդկային ազգին նախահայրերը, կենակից կոյսերուն սիրակիզը ազապատանքները, Հայաստանեայց բնագաւառին անուշ գրգարանին մէջ, երբ դեռ անձեքն ու յորձանքը երկիրը չէր գերփած, երբ դեռ ինչիչ կար սերմնառոս, այլ ամէն ինչ՝ աստուածատեղծ, մասկանացունքուն տարփանքը եւ անմանչեւ ժամն ու տեղը։

Հեռու մենէ՝ երկրաջաղը կրքերու հեթեթանքը, մէկզի՛, ոսկի քնարը, մէկզի՛ Աստուկորէտն կապարճը. անարատին մէջ, արատաւոր գաղափար մը թող չիմայն, եւ անմանչեւ սերունդ մեկն անկանայցունքուն արուեստը թող չկազմէ։ Եղբմի մէջ պարզուած տէրունական երփնակամար գոտին՝ նախատեղծներուն հարմիքին փանդեմը թող կախուի։ Կըրալար լայնաթիւնն վրայ հրեշտակներու հազար ծանոչներն նախընծայ աղու սերունդ լաւերը թող յարգարին։ Աղամի սէրը երկնիքը ու սէրը Եւային, երգենք հանդէսը անմահ ու կուսական սերունդ որ մարդկութեան ծնողքին սիրտը խանդաղատեցուց, Հայաստանեայց բնագաւառին անուշ գրգարանին մէջ։

Ո՛րքան հրաշափառ էր զրախտապատիկ այն իրիկունը, երբ յաւերժութեանց Տէրը, խոհերու խոհին մէջ սուզուելով, կը ճշդէր հաստատել արարչատիպ օրէնքը զուգութեան, եւ իզուր թիւնը հաղորդել բանութեան բնութեան։ Իր ձեռակերտն անօսը թմրութեան մը մէջ հանդիպեցնելով, կողք կը ճեղքէր եւ անկից կը հանէր աղջիկը՝ Եւան անմահ, ամենէն փառելին ու հրաշալիքը բոլոր կոյսերուն։ Ինքը Բարձրալը կը պատրաստէր առաջին հարմիքը, ստեղծելով գործ մը աւելի մեծ քան իկց օրուան հրաշալիքներուն։ Ուրուստաւալ երկրին տաճար ըլլալ կը հրամայէր, եւ ակամակիտ չորս գետերուն հովտին՝ հարանարան, երկնքին համատարած կապուտակ առաջաւարին խորան, ու աստղերուն սպրտակ կանձառին՝ ջահին, ինքը փեսաւէր կուգար իր անդրանիկին՝ Աղամին, եւ հրեշտակները հարմաւածու կը զրկէր անմահ կոյսին։ Տէրը կ'ելլէր ինչպէս արեւը բիւր բիւր ամպերէն, եւ հրեշտակները ետեւէն՝ ինչպէս ճաճանչներ լուսահիւս։ Տէրն իր փառքին մէջ կ'առաջնորդուէր ոսկի գաղաթն Արարտորին, եւ իր մէկ նայուածքին վրայ՝ զուարթնոց գունդեւրը շուրջը կը խմբուէին։ Տէրը կ'ակնարկէր

իր յաւերժական լուսահաս թերթերով, եւ եւրաթիլտները կը յարդարէին իրենց սիրոյ տախիզը, որով երգեցին լոյսին ծնունդը քանոնէն, Օ՛ն, երգի՛նք երկու անմահ կոյսերուն սէրը՝ Հայաստանեայց բնագաւառին անուշ գրգարանին մէջ։

Հրեշտակները թեւերուն վրայ առած կը բերեն կոյսը կողահատիկ, նախաղաղա զմայլանքին զէմ ամրացնելով անոր գեւառոյս հոգին, զայն առաջնորդելով դէպ ի ցողածին մարդը վարդալաւո, մինչ ան, դեռ ապշած, սրտաբախիկ ու շնչածուփ, ինչպէս աղանեակ մը թեւաղողով՝ բունիկէն վար ինկած, քաղցր աշուրները չորս բոլորը կը պարտեցնէր Եղբմին մէջ, անձանթ տեղէ մը այդ անձանթ վայրը եկած։ Զով սիւք մը Աղամը պարուրած՝ անոր քունը կ'օրօրէր, վարդայատակ գարեւաճղին վրայ ուր կը հանգչէր, յաւերժական ամենաբոյր համապարմանքով յետուած, չորս վտակներու մանուածաւալ մրմունջով, կոնակն ունենալով մրտենեաց ու մայիկաց խիտ թաւուտներ, որոնց մէջտեղը կը կանգնէր երկայնաւարս ճապուկ ուռին, հովանոցաձեւ առաջատարն սրկապանին մէջ։

Նեղ անուրջներն լուրջ արթնութեան դառնալով, մինչ ցնդած տեսիլքովը դեռ հիացած կը մնար եւ իր կողին բացմանը դէպքին վրայ միտքը վարանոտ, սրտին զրդմամբն արեւակնալիքն աչքերը վերցնելով ուռենեաց ոստերուն բացխփիկ ժապաւեններուն մէջէն՝ կը նշմարէր փայլակնամահ լոյսը յանկարծացայտ, յետոյ՝ վարսաւոր հովանոցեակը կէս բանալով, աչքին կը զարնէր կողարոյս կրին անդրանիկ, կուսական Եւան, համակ զեղաղէչ, Հայաստանեայց բնագաւառին անուշ գրգարանին մէջ։ Ոչ մէկ մանկանացու ու ոչ մէկ անմահ չտեսաւ անոր նման խառնուրդ մը չնորին, անմիջութեան եւ փափկութեան։ Ոստերը քիչ մը հարթելով, Եւա Աղամը կը տեսնէր, Աղամը՝ նախատիպն արութեան, հայրն հասարակաց ու երկուքին նայուածքն իրարու կը դպչէր։

Ո՛վ հրամանաւած հանդոց՝ հոգիները պարաւանդող։

Մարդկութեան հայրը, աստուածաշունչ բուցով պարած, հովանաւոր հանգստարանին մէջ՝ ոտքը գաժուած գետնին, եւ հրաշացած՝ աչքը զարմանազան օրբորդին վրայ պիչ, սա գուշակաւորն առաջին խօսքերը կ'արտասանէր, Հայաստանեայց բնագաւառին անուշ գրգարանին մէջ։

«Ասի ահա ոսկոր է իմ ոսկորէս, մարմին իմ մարմնէս, ասի պիտի կոչուի այրածին՝ վասն զի այրէն ծնաւ, ասի կենակից պիտի ըլլայ ինծի յաւիտեանս. ասոր հետ զուգուելով՝ մենէ պիտի արձակուի մարդկային ազգը. եւ անոնք որ մենէ պիտի սերին, այլեւս պիտի թողուն՝ ուստորն իր հայրն ու անյորը եւ այրածինն՝ տեւէն երթայ, ու զուարթ իր ծնողքէն՝ զաւտուելով այլին հետ պիտի ապրի. երկուքն իւրարու մօտենալով մէկ մարմին պիտի կազմեն. այս է խօսքն ու դաշինքը՝ Աստուծոյ եւ Ադամայ միջեւ։»

Վարդուոր դարեւանդին սեմին վրայ կայնած՝ այսպէս կը խօսէր առաջին մարդը, Հայաստանայց բնագաւառի անուշ գրգռարանին մէջ, ձեռքերը երկինք վերուցած, աչքը զարմանազան օրիորդին. եւ իր հրահատ շունչը օրիորդը կը վառէր. եւ հրեշտակները կը հրաշանային, ու կէսը կը հաճէր իսկ մարդը, նախանուշդ աւիւնէն ու յորդազեղ, անձին մէջ նոր կեանք մը գալով՝ դուրս կը ցատքէր վարսալարժ հովանոցէն դէպ ի կոյսը գեղավարս, բազուկները բանալով ինչպէս որ բընութիւնն անոր սարվեցուց։ Դեռ իրարու չհասած, թեւերին իրարու կը կարկառէին. ուրախութեան ու սիրոյ մէջ տարեկիթ մերթ իրարու կը փարին, մերթ դէմ առ դէմ, զմայլած, անշարժ կը կենան՝ ինչպէս վարդը շուշանին քով, — համակ չքնաղ, ամէն կերպով իրարու պատշաճ, Ձեռք ձեռքի կպած, իրարու նայեցան, ու ոչինչ տեսան, Աստուած միայն իրենց մտքին մէջ, ու միայն իրենք՝ բնութեան մէջ... Ո՛վ անախտ սրտերու գրկածութիւնն առաջին, ո՛վ առաջին շարժագեղ շրթունքներն համբուրածին, ու խաշտանքն՝ բը սիրաւէտ սուր սուրբ աչքերուն որ անմեղական անխիղճ գեղեցկութիւնը կը դիտեն, աստուածաշաղք շնորհքին հովանոցն ներքեւ. Հրեղէններն անգամ ակնանաճոյ դարմանքով կը տեսնեն գողտր եւան որ կուծոյ վիշը կանխելով, իր զուգահասակ կենակիցը կը գտնէր, եւ Ադամը որ անոր համասփիւռ գեղձան խաղապները բարձրիկ ճակտին վրայ մատներովը արօհելով, համբուրած տեղերը վարդագոյն հեռքեր կը թողուր, արուսեակէն աւելի առատ անոր մեղուակն աչքերուն կը պչնուր, կը պչնուր անոր զուարթ կարակնակամար յօնքերուն հիւսքին, ամբողջ գէմքէն վրայ մանր ծիծաղին եւեւէջին կը

պչնուր. իսկ եււա ոչ նուազ կը սխրանար Ադամին վրայ, երկուքն ալ նոյնքան դարմանքի ու հաճոյքի մէջ ընկնամա՜ն։

Անմեղ իղձերու առաջնաճաշակ գոհացումն յետոյ, շրթունքներն խօսելու կուտային, տեղերին՝ խաղալու. կոյսին փափկիկ բազուկն իր հաստոր թեւին անցնելով, Ադամ կը դիմէր զէպ ի ծանա անմահութէն, կեանքի աստուածագիր պատուէրը սորվեցնելով. քիմքը կը կրթէր ամենահամ պտղովը, եւ անթառամ ոստի մը վրայ համախառնելով բնարեւագոյն ծաղիկները՝ անոր վարսանագիկ գլխուն շուրջը կը բլորէր ու կը ժպտէր, գգուելի գէմքէն անուշակ ինչուսութիւն մը աւելցնելով։

Դրախտին հեշտանքն շաւիղներուն մէջէն ման գալով, իր երանութեան երկայն սահմանները կը նշանակէր. Հայաստանայց բնագաւառի անուշ գրգռարանին մէջ, եւ բնութիւնները կենդանիներուն որ իրեն կը հնազանդէին, ամենագոյններն իսկ ի սպաս կոչելով իր հեղ տիկնոջը, զահաւորակ բլրաձեւ փիղը վիթխարի, ասպատտանիկ՝ անհղաժուռնչ առիծը հերպայանծ, եւ անդուրվար խրինջախրխաձին ճախրասլաց, իովանեակ՝ վարազաթիւն արծիւն արեւաղէւ, յառաջընթացիկ՝ զեղափտուր թռչնոց երամները, քաղցրաձայն մուկնտիկ՝ բարձրաքնակ ճանկէն ճնճողակները, եւ հետեակ՝ սիրամարգը, փառանքը եւ զրախտահան, ու լիճերու կապուտակ մկանունքներու վրայ պարզուած Ֆ մակոյկներ՝ զուգառագաստ պաղպաղակն թիկունքով ձիւնփայլ կարապները, եւ լճանառու՝ զառները, սկուռնգներու աղաւեսակները, ու այդ բոլորին հետ՝ կարճ պտոյտ մը ընելէ յետոյ, անգամ մը չարիկ դուտութեան ծառն անոր ցոյց կուտար, ու կենան կը դարձնէր լով ճեպընթացիկ կը փախչէր. եւան, չարին ու մահուան անունէն պահ մը լատնում, շուտով կրկին երկնապարզիկ զուարթութեանը կը դառնար, ու երկուքը միասին նորէն վարդերու դարեւանդը կուգային, կենդանիներուն ջոկերը իւրաքանչիւր իր կայքը արձակելով, Հայաստանայց բնագաւառի անուշ գրգռարանն մէջ։

Իսկ մինչդեռ տուրնջեան երկնապար իշխանը արփներ ժամերով վեցերորդ օրը համառօս տեղով հրավարս ծամերն ամփոփած արեւմուտք կը ստէր, խաղաղ ընդթիւնը խաղաղագոյն կը դառնար. խաբտեալ մահիկն ոսկեկումը Արարատին վրայ կը թաւալէր, գիշերին նրաւ-

Թաղանթ քողը տարածելով, սեւը կապոյտին, քահնգը ծիրանին խառնուած, որուն մէջէն լուսակարկաջ բոյլերուն երամները բեկ-բեկուէ, ամէն մէկն իր պատշաճին փայլի-փայլ վար նայելով, Գուրբուռ նորմանադուկ օրբանին մէջ լուսեղէն մազեր կ'սփռէին, Էնալատանեայք բնադաւառի անուշ գրգա-րանին մէջ, Լեւոնեղէն, Կովիտեղէն, ան-տառած իր ծմակներէն ու մարգերէն, գլշերա-յին հեղանայիկ սիւքը սաւառներով կը հնչէր՝ եղեղանային սիրային օդին մէջէն անցնելով. մանրակոտոր մեղմայարժ ալեակները կը մըլ-մընջէին. ուս ուսի կը կըլէին ու կը կանգ-նէին փափկամէջք պուրակները. կը հեղա-նար ասիւնը սաղարթալարժ ծառաստանին, կը հեղալար խուցկերու խոնավաւոր բուրումն օդին մէջ, կը հեղալար ձայնը գլշեր-ուան հեշտախօս թռչունին, ժայռերու ար-ձագանքներուն զկ զկ հողովմամբն եթերին մէջ՝ սիրոյ հառաչներ արակել տալով հա-մատարած բնութեան։ Սահանքին ձայնը հե-ռուէն կը հնծէր խոր անձանքերէն. ժամը հանդարտի էր, հծանքները մեղմ, լուսի-նը ախորժ. կը հանգչէր երկրորդ, կը հանգ-չէր երկրեքը, եւ ամէն բան կը հանգչէր։

Տէրն ալ վեց օրուան հրաշակեղծութիւնն-բովը շատացած, զէպ ի յաւերժական խոր հանգիստը կը շտապէր, կամենալով ձեռն հանգ-չեցնել, ո՛վ երկեակ, որ յանգեաւ՝ տիրայար-գար առաջատուն սեփին վրայ՝ մին միւսին ուսին կըթընած, հրաշացած կը նայէիք աս-տեղաստանց շողող կաճառներուն, իրզայն թոխչներուն, մինչեւ որ խարտեալ մահիկը բարձրանալով ձեր գէմքին կը ցուար, ձեր շուրջն անձայն պարացնելով ծառերուն պատ-կերները, Հայաստանեայք բնադաւառի անուշ գրգարանին մէջ։

Այն ատեն ոսկեզապաթ Արարադին կա-տարէն, Բարձրեալն իր հրահոս բերելով հրա-բուն զօրքերուն ազդելով, մարդկային սեփ առաջին հարանիքին հրամանը կ'արձակէր։ Ինչպէս գիւղէ մը բարձրացող ծուխ մը ծայ-րակարմիր հողմածածան, վերացած կը շար-ժէր բոլոր քանակն երգայարգար, անասնաբար շրջապատելով Վարդից բլուրը կուգար կը յա-ռաջանար գլշերապաճ քնքուշ հրեշտակիկ, կենսածիր ոտովը Եղեմի շուրջը հովանե-րով, եւ կոյս ամուսիններն առաքաւտը կը հրաւրէր, Հայաստանեայք բնադաւառի անուշ գրգարանին մէջ։

Աղամ հոն կը մտնէր՝ Եւայի ձեռքէն բրո-նած, եւ աստղերը յարգալույս փայլ մը հեղով շեփորներուն մէջէն, խորխորչեայ սաղարթա-ձեղուն հովանոցին մէջ, հիացած կը նայէին քրքմաւէտ հանգստարանին, ուսին հեղքը բարձր ու կակուղ թերթերով սփռուած, ինչ-պէս սիրոյ սեղան մը երկրիս մէջտեղը վերամ-բարձիկ։

Եւ մինչ հազիւ քունի բաղձանքը կը փարէր անոնց՝ գլշերապաճ հրեշտակին հովածուկ բարամուտքէն, ոսկեզապաթ Արարատէն սաւառ-նաթիւնելով կ'ամրառնար կուգար Աստուածու-թիւնն ամենատարած, ինչպէս բուրջ եռահրաշ՝ սրկապանին վերեւը կը կանգնէր, անհա-խորհուրդ մը յայտնելու մեր նախածնողքին. փափկիկ կոյսին դաստակը բռնելով Աղամի ձեռքին մէջ կը գնէր, եւ իր դաստակերտին ալը Եւայինիկ կցելով, կենսածիր ծառէն ընձիւղ մը մէջը կը յետուր, ու անմահալայիկ սիրոր հանգչէր կ'ուսուցանէր, եւ կուսական զու-գութիւնը մահկանացունեքուս անըմբռնիւի։ Եւ համաստեղծ ալը վերցնելով, կ'օրհնէր ու կը կնքէր, անոնց դէմքին վրայ կոկիկ փեւ-ելով անմահութեան շուշկը, որով կը տրոփէ շուշիկ կենսականութիւնը մարդոց մէջ եւ պիտի տրոփէ ցորափ երկիրս անոնց տունը մնայ, եւ անոնց վերեւ ցողալին խանդաղա-տանքներ սփռելով՝ այդ եռանդաղին բողբոլ մը տոնարած վայրերէն կը հեռանար, եւ բոտոր ծովէ՛ր՝ շամահաղեղելով շողակէզ, սերալի սե-ղանէն սլաց առ սլաց ցողացած, կը ստեղնա-նար կ'երթար կցութիւն աստղավար երկնքին, Ինք՝ Տէրը՝ ծուխին, բողբոն, սիրոյն մէջէն եւ-լելով կը նայէր, հրահոս ալքերով հարսնա-րանը զիտնելով. եւ հոգեղէն խմբին կը հա-մայր սիրոյ երգը նուազել, Հայաստանեայք բնադաւառի անուշ գրգարանին մէջ։

Այն ատեն Սեբուրը սէրերնէրուն մէջէն սաւա-ռնելով կուգար, հրաթերթեան թեւերը կը պարզէր ու կը յառաջանար, տիեզերադուր հը-րանի փանդեղուն լարելով, եւ վարդազարդ բլրակին հանդէպ արձանացած, երկնահեծան աղեթախովը մեծ դոնչիւն մը կ'արձակէր. փանդուան զոխնչէն՝ երկինք ու երկիր կը թըն-դային, եւ համօրէն բնութիւնը սէ՛րը կը փա-ռարանէր. երեք, չորս անգամ հրեշտակապետ-ները հնչեցնցը. եւ հոգեղէն շուշիկ չէր բաւեր անոր, մինչեւ որ հրեղէններու պարը ամբող-ջութեամբ միաձայն հալիւ կրցան սիրոյ ա-

մինաբառ անունը վերցնել, նոյն ինքն սերոյ յարաչարժ ակունքէն իւրախոյս ընդունելով . վասն զի եթէ սէրը ընտրեան հետհաշտ ըրած չըլլար Ան, ընտրեալն լափէջ ապառուով ոչեւութեան վիհը կ'ընկրկէր . առանց Անոր չկայ սերոյ ձայն, չկայ սերոյ կերք .

«Սէլ'ը», բարձրաձայն բուռն կ'որոտար փանդեանհարը . եւ Սէլը կը կրկնէին հոգեա- ներթնէրը միաբարբառ, Հայաստանեայց բը- նագաւառի անուշ գրգռարներն մէջ . «Սէլ'ը, մեծ է սէրը, ամէն ինչ որ կայ լի է սերով . ամենուրեք է սէրը, եւ թաքուն կը մնայ ամե- նէն, երկինքը վայն չի ճանչնար, եւ անյայտ է ան երկրիս . եղանակեանց ճարտէն ներ- թնէր մէջտեղ դալով սերոյ հնոցէն կայծ մը չեն կրնար մտրել . իմաստաւթիւնը, նայն իսկ եթէ յաւիտեան հալածէ զայն, սերախաղաց գարշապարին չի կրնար հասնիլ . զգայու- թիւններն ստեղծական են, ոչէրն է միայն ի- րական . Սէլ'ը, դուն միայն եւ ետթիւն, դուն կեանքն ապրողներուն, եղածն ու չեղածը ա- փոյգ մէջ ունիս, ո՛վ համիշխան, միանձնան լծակ՝ տրեգիքը վեր բռնող Առանց քեզի տեղ չկայ, քեռն անդին սահման չկայ . եռադրամակ աստուածութեան դուն իմակ կայանք, եւ դուն միայն անշարին չափն անշարիական . էական- րուսն էսրը՝ անհուն յաւերժական ժամանակնե- րուն ծոցը՝ անդաւազն զօրութիւնները քու մէջը անդրաւարելով, քու բնութեանդ ըն- դարձակութեանը մէջ կը թալէր ժուռ կուգար, ո՛վ ինքնաշարժ գոհոյք, ո՛վ գնացք յաւերժ- անիւք, ո՛վ մէր՝ ամէն բան, սէր՝ համակ առտուածութիւն :

«Արարաններուն պէտք չունէիր, քեզի ոչինչ կը պակսէր . եղանակներու գոմարումը քու վրայդ ոչինչ աւելցուց, վասն զի ծածկուածները քու անձին ծոցէդ ելան յայտնուեցան, երբ յուսեանկանութեան միապաղաղ ծովը յու- գելով ու մշտամառք վիճեցու գէպի խորա- փունքը կազդառելով . դուն որ ի սկզբանէ ոչեւութեան հետ կ'ադրէիր, հանութեանց ներգործական կամքը սաստաղացուցիր, եւ տրեգիքին տարրը անէութենէն որսացիր . արարածի ժամանակը չափով մը ընդմիջելով, հրամայեցիք գիտակցութեան որ գործոն դառնայ . քու կամքիդ աղբուսմով՝ ծնունդ առաւ ամէն ինչ որ կայ, յաւիտեանականութեան ծոցէն ժամանակը մեղի համար խղճեցաւ, զլուին իբր թափ դնելով էականութեան անդրանի

կը՝ լոյսը պայծառ, անսարազոյնն այն քողերուն որ քեզ կը պատեն :

«Սէլ'ը, դուն ակնթարթով մը համածիւր հաստատութիւնը չափելով, մեղիդ պէս սեր- մանեցիր վախկոտ աշխարհները . ամէն մէկուն տալով այլազան կեանք եւ օրէնք, եւ միա- համուռ դարձակելով մէկ կանոնի մէջ, զոր դուն միայն գիտես, կը լսես, կը վարես ու կը հաճիս . դուն նաեւ մեզ քու հոգեկց արտակիտեցիր . քու բնութեանդ մշտեանդ հուրը մեղի փոխանցելով, եւ անմահական գահուդ վրայէն՝ օրհնութեանց քարոյ եղար :

Դուն բազմաբեր լուսաշխարհներէն նախ- ընտրելով այս հողաշահողած գոհարը մարդընախուշ, կամքիդ վեցեակ ակնար- կութեանքը զայն հրաշազան ստեղծեցիր, դուն ծովուն ծիրը երկրի շուրջը փաթկեցիր՝ զօտի մշտապտոյտ, թուլատարր օդով վերա- յին գաւառները լեցուցիր, եւ հողուն երեսը բուսական փաղփուռն բնութեամբ ծածկեցիր, բարձր լեռներէն ջրաբոյծ կեանք մը մտտուռ- կեցիր, երկխալի գետեր երկրի երակներուն մէջ խալալացնելով . բըրբուռը հողը լլկիչ դրբի սանդաքամտիւն ամհամուռ անդողաշարժ հրանուտ յորձանքին, եւ աւազը՝ խեթիւն ու- կիսառու ասպտակներուն, վրնջանժողի փեր- փրաքաչ խաթ կոհակներուն, որպէս զի հուրն ու ջուրը՝ վակժօժժ քու գահաշնաւանդ պաշ- տեն թնայ, նիւթախառն կենդանութեանց յառաջանալով, զեռուններուն ջուրները հու- ցուցիր ջուրէն ու հողէն օդախաղաց, ալեղու- ղակ, ցամաքակոխ, ձայններուն, խաղերի նուն, կայանքներուն մէջ քեզ թարգմանելով :

Եսկ այսքան հրաշքներէ յետոյ, եւ այդ ըտլորին իբր պսակ, քու գերարուեստք կա- ուցցիր՝ մարդը ձեռակերպ հանուր տարրերէն մանրակրկիտ ձուլելով մարմին, անոր մէջ քոյակերդ հողի արտափչեցիր, երկրիս ու եր- կնքի կրկին գէմքն անոր վրայ առերելով . այս դարսեան անոր համար ճաքաբաբապեղելով՝ դուն փաթկութեան, իրձերուն օճան հայթայ- թեցիր՝ թրմէն իսկ՝ էպք բանական, կոյս կողա- ուրի, րիպար քու շնորհիդ . եւ աստուծով յառաջ բերելու համար նմանդարնալ սերունդ մը : աջով կ'առաքես հրապարի խորհուրդը քու գո- թեան, խորհուրդը քու տարիանքիդ, որով ոչնչէն ամէն բան ստեղծեցիր, եւ աշովդ ա- տնց կ'ընելով՝ հաշտ կ'ակնարկես :

Ճի՛վ Տէր յաւերժական, որ յաւերժատեղ սէրն այսպեղ կը յնիս անեղ զօրութեանդ արի

Աղաժին մէջ ապաւորելով, փարելի բնու-
թեանգ բերումը՝ կակուզ Եւային մէջ, եւ եր-
կուքին ալ մէջ՝ արգասաբեր կամքիդ փափաքը :
Ո՛վ զուգութիւն աստուածաշործ եւ աստուա-
ծակերպ, լուծ երկակի՝ միշտ երբեքդին ա-
ռաջնորդող, նման հրեղէն բոցին՝ ազամանդ-
եայ օղին մէջ, արփնի՜ն իրուքիանց՝ ծիածա-
ծան ծփանքներուն վրայ ծովերուն, երկնի
ոլորտներուն՝ որ երկրի ծիրը կը համաւորեն,
երկու ճաճանչներու՝ որ այգուն ու գիշերին
մէջտեղը կը ցոլան եւ նոյն նարստով կը կա-
պեն անբաժան երանգն ու բոյրը : Ո՛վ անմա-
հուծիւն անախտաբար մարմնախառնուած, ո՛վ
ամուսիններ՝ կոյս հրեշտակներէն շատ քիչ
կրտսեր, Երկուքդ իրարու միանալով, անձը կը
լրացնէք, զուգ որոնց համար չկայ իրարմէ
ուրիշ ոչինչ, որ ուրիշ եւ մըն էք միմեանց
կամար. յաւերժական հոգին՝ ձեր մէջ թա-
փուած՝ պիտի յառաջ խաղայ. ուստի որ պիտի
ծնին Ազամի նման, զուստեր նման Եւայի .
Ազամ պիտի ըլլայ հայր ու Եւա մայր ընդհա-
նուր : Երանի՜ քեզի, մարդկային ազգ, որ
այս կերպով կը սկզբնաւորուի. երանի՜ ձեզի,
ո՛վ աստուան զուգարժաշ սիրուկցորդք, որ մե-
ծատուճ մարդկութեան ծայրը կը կազմէք :
Ուրա՛խ եղիր, կոյս փեսայ, ուրա՛խ եղիր՝
կոյս հարսուհի. թող քաղցրանայ ձեր քու-
նը, թող քաղցրանա՛ն ձեզի՜ երագները երկ-
նընծայ :

«Օ՛հ, սպաւորեցէք ձեր սիրոյը, ամէն ինչ որ
կաք հրկրի վրայ - ելի՛ր, սէ՛ր, երեւցիր
քու ստեղծած արարածներուդ. գիշերուան ո-
գիներ, Ազամի գէմքը համբուրեցէք, գեգիւռ-
ներ, մեղօռ Եւայի խաղողներն ի վար յնչե-
ցէք. թող ծաղիկներն անուշ բուրումներ բու-
րեն հարսնարանին մէջ. արթնական թռչուն-
ներ, սիրոյ դայլայներ արականցէք. խօսե-
ցէք, սիրակարկաջ ասուականներ եւ աղբիւրներ.
լեռներու արձագանքներ, սիրոյ վանկը հնչե-
ցէցէք. սիրով բորբոքեցէք, խոժոժագեղ ա-
պառաժներ, հեռուէն սիրով հառաչէ՛, ծո՛վ
աղիշատ. արի առիծներ, անտառներէն սէր
մուշէցէք. հնչէ՛, մի՛ լսեր, օգ համափիւռ,
սէ՛րը հնչէ. երկի՛նք՝ սէրը, երկի՛ր՝ սէրը,
սէրը՝ ո՛վ բնութիւն, բոլոր արարածներ, միա-
բարբա՛ռ սէ՛րը հնչեցէք...» :

Եւ սէրը հրեղեկելով կը բոցածխէր աննիւթ
հաղազը, իրոխտ Սերուբը, երգեցիկ լայնալիճը

ուսին վրայ գնելով, իր պարակիցներուն հետ
Յաւերժին ոտքը կ'իյնար խոնջ, Հայաստան-
եայց բնագաւառի անուշ գրգարանին մէջ. եւ
գիշերուան պտեր վեցերորդ օրը կը լրացնէր :
Իսկ անծափանակն Աստուած, սիրոյ զովես-
տին ծպտելով, եւ զո՛ր ըլլալով բոլոր արար-
չութեանն՝ վասն զբարի էր, «Օ՛րհնեա՛լ եղի՛ք,
բաւ, եւ աճելով քաղմացէք, եւ մեր աստուա-
ծային սէրը թող ձեր մէջն ըլլայ» : Եւ հրանոս
բիբերովն ամէն կողմ ակնարկելով, գերովկի-
ական սիրաթթիւ տարափներ կը հեղուր, եւ
համօրէն բնութիւնն արեցած կ'ըռճանար, եւ
հրաշքներուն իրը աւարտ մարդուն հարսնիքը
գնելով, Հայաստանեայց բնագաւառի անուշ
գրգարանին մէջ, վերնականներուն հոյերը
թեւերուն վրայ կ'առնէր, եւ առաջատին
ծուխին ծայրէն կ'ելլէր կը սլանար, երկնքէ
երկինք ածրառնալով՝ մինչեւ հոն ուր էակները
մուտք չունին, անսկիզբ, անմէջ, անմիջ սի-
րոյ մէջ կը հանգչէր :

Երկինքը հեծեց, երկիրը թնդաց, վիհերը
հառչեցին, եւ տիեզերքի բոլոր աղիւսերը զը-
դրդեցան արարչագործ ու մշտնջենական սէրը
վերօրհնելով : Սիրոյ օրհնութեանը ճոնչալով
սիրաբանաւ սուրբ սրբապաշէն, ձիւրանիփայլ աշ-
ուրենին քացին սիրաքուն ամուսններ, օրհնե-
ցին Տէրը որ քուն ու սէր կը շնչէ մարդուն
եւ երկուքն ալ ծանրացած աչքերնին նորէն
փակեցին, խաղաղական պահը սպառելու համար
անքնը անդորրութեան մէջ :

Եւ լուսնին լոյսը կէս գիշերին կը փարէր,
եւ խարտեայ մահկնի առաջատին գմբէթը կը
կենար, եւ թռչունին ձայնը կենաց ծառին
մէջ կը նուաղէր. եւ հաղ ընդ հաղ կը հառա-
չէր հեղեղը հեռաւոր, եւ հազիւ մեղմ օդի
հծծիւն մը միջոցը կը դրդէր, եւ բնութիւնը կը
հանդէպէ համառարած խոր անդորրութեան
մէջ, եւ գիշերապաշ հրեշտակն անձայն կը ճե-
մէր Նդիմն ի վար, կենսատուն բարս-
մունքովը հով ամելով չուրջնաակի. եւ քաղցր
քունը ստուերներու անճուրջ լարին վրայ
կ'որորուէր. եւ հանգիստն ու սէրը կատարեալ
էր անմահ մարդերուն՝ հովանոցաձեւ առաջա-
տին ամրճ ստեղծներուն տակ, որոնց ներքեւ
կը ննջէր կոյս սիրոյն քունը կուսական, Հա-
յաստանեայց բնագաւառի անուշ գրգարանին
մէջ :

Հ. ՂԵՒՈՒՆԻ ԱՆԻՇԱՆ